

UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI
FACULTATEA DE STUDII EUROPENE

TEZĂ DOCTORALĂ

**ANGAJAMENTUL REGATULUI UNIT FAȚĂ DE
SECURITATEA EUROPEANĂ:
Dezbateri privind procesul, strategia și deciziile Brexit.
Perspective în Marea Britanie, UE și NATO**

REZUMAT

Coordonator:

Profesor

Valentin Naumescu

Doctorand:

Agnes Nicolescu

Cluj – Napoca

2020

CUPRINS

ABREVIERI ȘI ACRONIME	p. 4
SECȚIUNEA 1: INTRODUCERE	p. 5
1.1. Obiectul cercetării	p. 5
1.2. Ipoteza de lucru	p. 12
2. Tema în literatura de specialitate	p. 12
3. Metodologie	p. 34
3.1. Abordare calitativă.....	p. 35
4. Cadru teoretic	p. 38
4.1. Reflectivismul și rolul înțelesurilor intersubiective..	p. 38
4.2. Interpretări ale dilemei construcției alianțelor.....	p. 40
4.3. Rolul integrării diferențiate în formarea percepțiilor.....	p. 43
5. Cadrul conceptual	p. 55
5.1. Conceptul de actor	p. 56
5.2. Conceptul de eficiență	p.59
5.3. Efectul de Spillover	p. 61
6. Relevanța contribuției personale și a constatărilor empirice	p. 61
SECȚIUNEA 2: BREXIT ȘI VARIABLE CHEIE ÎN RELAȚIA DE SECURITATE UE	
- MAREA BRITANIE	p. 62
2.1. Brexit și viitorul relației de securitate dintre Marea Britanie și UE: Structuri și procese instituționale.....	p. 62
2.2. Procesul de integrare europeană în domeniul politicii externe și de securitate și Brexit. Analiză neofuncționalistă a angajamentelor britanice de securitate	p. 65
2.2.1. Ajustări continue în UE și NATO în context post – Brexit.....	p. 70
2.2.2. Reflecții asupra poziției Marii Britanii pe temele care necesită o ajustare continuă în UE și NATO	p. 80
2.3. Brexit și industria britanică de apărare	p. 98

**SECȚIUNEA 3. BREXIT ȘI TESTAREA IPOTEZELOR PRIVIND PERCEPȚIILE
ASUPRA SECURITĂȚII ȘI BALANSAREA AMENINȚĂRII..... 107**

- 3.1. Tranziția Suediei de la un Membru reticent în materie de politică externă și securitate spre un angajament sporit p. 107
- 3.2. Brexit și Alianța franco-germană: Considerații privind viitoarea relație de securitate și apărare a Marii Britanii cu statele membre ale UE..... p.114
 - 3.2.1. Inițiative comune franco-germane recente: Un angajament autentic pentru mai multă integrare în domeniul securității și apărării sau un răspuns de scurtă durată la Brexit?..... p.118
 - 3.2.2. Percepțiile Marii Britanii asupra amenințărilor externe și relevanța pentru securitatea sap. 127
- 3.3. Formarea preferințelor de politică externă din Marea Britanie p.141
 - 3.3.1. Angajamentul Marii Britanii față de securitatea europeană ca membru NATO. Perspective asupra preferințelor de construcție a alianțelor..... p. 152
- 3.4. Concluzii p. 158

**SECȚIUNEA 4. PERCEPȚII ASUPRA BREXIT ȘI SECURITATEA ÎN SUD - ESTUL
EUROPEI p.163**

- 4.1. De ce este Brexit relevant pentru Europa Centrală și de Est? p. 163
 - 4.1.1. Reflecții poloneze asupra securității europene în context post – Brexit p.165
 - 4.1.2. Reflecții românești asupra securității europene în context post – Brexit p. 177
 - 4.1.3. Reflecții ucrainiene asupra securității europene în context post – Brexit..... p. 187
- 4.2. Concluzii p. 198

SECȚIUNEA 5. CONCLUZII GENERALE p. 200

BIBLIOGRAFIE p. 215

REZUMAT

Cuvinte cheie: Brexit, UE, NATO, teoria evaluării, formarea percepției, Securitate europeană, formarea de alianțe, percepția cu privire la balansarea amenințării.

Prezenta teză analizează condițiile referitoare la angajamentul Regatului Unit față de securitatea europeană în contextul procesului de la Brexit, lansat prin votul din iunie 2016, care exprimă decizia alegătorilor britanici de a părăsi instituțiile Uniunii Europene. La scurt timp după anunțarea publică a deciziei Regatului Unit de a declanșa procesul de ieșire din Uniune, cercetătorii britanici și de pe continent au început să investigheze variabilele care pot influența diferiții actori și procesele afectate de Brexit.

Această teza analizează, prin prisma teoriei evaluării, percepțiile și reflecțiile privind modul în care procesul Brexit va influența viitoarea relație de securitate și apărare a Londrei cu Bruxelles-ul, într-un moment dificil nu numai pentru Europa, ci și pentru relația transatlantică. Dezbaterea privind Brexit este explorată din perspectiva angajamentului său față de securitatea europeană ca modalitate de a regândi răspunsul Marii Britanii la provocările și amenințările externe actuale. Elitele politice, militare și diplomatice britanice s-au confruntat cu o incertitudine continuă încă din momentul votului pro – Brexit. Acest aspect este vizibil în declarațiile oficiale, precum și în documentele strategice sau de planificare.

Literatura de specialitate a evidențiat în numeroase rânduri faptul că reticența britanicilor față de politica europeană de securitate și apărare a fost legată de faptul că UE nu este percepută ca un actor militar în sine. Calitatea de actor pe scena relațiilor internaționale apare drept esențială pentru capacitatea unei organizații precum UE de a avea o voce credibilă în plan internațional. Această dimensiune a fost explorată pe larg în ultimele decenii și, mai recent, în contextul Brexit, tot în legătură cu capacitatea UE de a-și dezvolta eficient planurile în direcția construirii unei componente puternice de securitate și apărare. În același timp, caracteristica a fost explorată de literatura recentă din perspectiva unor arii de interes comun pe care britanicii și europenii le împărtășesc.

Cu toate acestea, nu s-au dezvoltat încă modele de testare empirică a diferitelor implicații ale Brexitului pentru securitatea europeană. Acest articol își propune să acopere parțial acest gol, analizând reflecțiile din Europa Centrală și de Est pe această temă.

Aceste caracteristici comune sunt explorate din perspectiva teoriei de construcție a percepției, subscrise ipotezelor balansării amenințării neorealist-structuralist bazate pe percepție, propusă de Janice Stein ca o dezvoltare a teoriei lui Stephen Walt privind balansarea

amenințării. Conceptul de construcție a percepției și relevanța sa pentru înțelegerea cuprinzătoare a percepțiilor unei țări față de propria securitate, precum și față de securitatea altor state este explorat în lucrare folosind **teoria evaluării**, utilizată în psihologie și alte științe sociale, inclusive în psihologia politică. Teoria evaluării este esențială pentru înțelegerea construcției percepției și a modului în care statele sau organizațiile internaționale răspund provocărilor externe.

Obiectivele generale ale tezei constau în identificarea și analizarea percepțiilor actorilor și a variabilelor majore implicate în modelarea percepțiilor și a modalităților prin care mecanismele decizionale ale politicii externe și de securitate europene vor fi legate sau modelate de procesul Brexit. Lucrarea identifică și investighează caracteristicile principalilor actori instituționali și structuri implicate în relația dintre Regatul Unit și UE, în domeniul politicii externe și de securitate, în contextul post-Brexit.

Prima secțiune evidențiază aceste variabile și actori cheie, așa cum sunt reflectate în literatura științifică. Printre alți factori, literatura analizează motivațiile și evoluțiile care au impact asupra viitoarei relații UE - Regatul Unit în domeniul politicii externe și de securitate ca urmare a procesului Brexit. Se pune accent pe înțelegerea cadrului teoretic și conceptual conform căruia un stat precum Regatul Unit își formează preferințe distincte de politică externă și de securitate pe baza percepțiilor asupra amenințărilor cu care se confruntă. Literatura de specialitate evidențiază, de asemenea, un set de variabile care au impact asupra construcției de alianțe ca practică folosită de un stat ca răspuns la provocările și amenințările externe. O atenție deosebită este acordată înțelegerii rolului pe care percepțiile îl au în elaborarea politicii externe și de securitate a unui stat. Numeroși cercetători au explorat și rafinat cadrul teoretic și conceptual privind tranziția de la teoria balansării puterii la balansarea amenințării. Această tranziție conceptuală include un set de condiții prealabile pe care orice stat considerat drept putere trebuie să le întrunească: poziția geografică, capacitățile militare și industriale, populația, mărimea statului, mărimea bugetului dedicat apărării, sistemul de alianțe.

Aceste variabile sunt explorate, măsurate și testate în lucrare prin intermediul literaturii dedicate, în documente strategice și politice și în cadrul interviurilor efectuate cu reprezentanți ai mediului academic, foști sau actuali reprezentanți ai personalului diplomatic și experți independenți.

Variabilele sunt explorate în a doua și a treia secțiune a lucrării. Se evidențiază variabila privind construcția de alianțe și formarea de preferințe într-un cadru instituțional precum cel al UE: rolul cooperării interguvernamentale în modelarea relației viitoare dintre britanici și

UE în domeniul politicii externe și de securitate, precum și al procesului de integrare europeană, precum și factorii istorici.

Exemple empirice privind modul în care percepțiile modelează preferințele de politică externă și securitate sunt explorate și detaliate în cea de-a treia secțiune, aplicată Regatului Unit, Germaniei și Franței, precum și Suediei. Suedia a fost aleasă ca studiu de caz, având în vedere similitudinile sale de lungă durată în materie de gândire politică externă și de securitate cu Regatul Unit dar și angajamentul său recent de a contribui la o construcție europeană mai coerentă în acest domeniu de politică. Suedia nu este echivalentul Regatului Unit în ceea ce privește capacitățile și înzestrarea militară și industrială, evidențiate în cadrul lucrării ca o variabilă importantă, în linie cu gândirea neorealist - structuralistă. Cu toate acestea, angajamentul recent al suedezilor față de politica europeană de securitate și apărare oferă noi perspective asupra viitoarei relații dintre britanici și UE în acest domeniu de politică.

În plus, viitorul relațiilor dintre Regatul Unit și SUA este explorat, având în vedere relația lor specială în domeniul politicii externe și de securitate, precum și rolul ocazional al Regatului Unit în calitate de mediator între SUA și UE. Un obiectiv specific este înțelegerea mizelor inițiativelor europene recente din domeniul securității și apărării, precum PESCO, lansate de Germania și Franța la scurt timp după referendumul din 2016. Cu excepția notabilă a NATO, Franței și Germaniei au avut un rol esențial în dinamica tuturor deciziilor cu impact instituțional și strategic pentru UE, cum ar fi: zona euro, spațiul Schengen și procesele politice asociate. Această analiză este completată de compararea practicilor de politică externă și de securitate ale statelor cunoscute pentru împărtășirea principiilor politicii externe și de securitate a Regatului Unit. Un astfel de exemplu este Suedia, cunoscută anterior ca stat membru reticent în domeniul politicii externe și de securitate.

Cadrul teoretic al lucrării se bazează pe un amestec echilibrat de argumente de natură neorealist-structuralistă, privind balansarea amenințării bazate pe percepție, și trimiterile la abordarea reflectivistă a statelor considerate drept actori pe scena internațională. Argumentele neorealiste-structuraliste servesc drept bază pentru înțelegerea comportamentului Regatului Unit ca actor rațional care urmărește maximizarea intereselor sale de securitate, pornind de la percepțiile cu privire la propriul rol și capacități în arhitectura de securitate euro - atlantică, în contextul procesului Brexit. Argumentarea de tip neorealist-structuralistă este totodată utilizată în teoria construcției de alianțe. Acest construct teoretic implementează balansarea amenințării bazate pe percepție, așa cum a fost conceptualizată de Janice Stein ca răspuns la teoria balansării amenințării a lui Stephen Walt.

Din punct de vedere *metodologic*, cercetătorul utilizează instrumente de **analiză calitativă**, cum ar fi interviuri cu experți în politică externă și securitate, practicieni, foști membri ai corpului diplomatic și jurnaliști care tratează constant subiecte de politică externă și de securitate. Ipoteza de cercetare este testată printr-o evaluare a comportamentului Regatului Unit în planul politicii externe și de securitate, prin utilizarea conceptului de agent, pe baza unui set de criterii reprezentative identificate de literatura de specialitate ca fiind esențiale pentru înțelegerea răspunsului statului la amenințările externe: **oportunitatea, coerența și eficacitatea acțiunii**. Acești factori sunt analizați din perspectiva teoriei neorealist-structuraliste a balansării amenințării bazate pe percepție.

Potrivit ipotezei de cercetare, **oportunitatea, coerența și eficacitatea acțiunii** au reprezentat până în prezent principalele componente ale comportamentului Marii Britanii ca actor de relații internaționale și pe viitor este de așteptat ca acestea să continue să aibă un rol similar.

Această metodă a permis identificarea principalelor caracteristici comune ale discursului public și al experților care abordează tema procesului Brexit, la nivelul discursului public european, dar și britanic. Cadrul teoretic reflectivist analizează factorii mai sus menționați (capacități industriale și militare, mărimea statului, alocările pentru apărare, etc), identificați de literatura neorealist – structuralistă ca relevanți pentru înțelegerea percepției statelor cu privire la propria securitate și amenințările întâmpinate. Explorarea aceluiași variabile prin intermediul unor perspective teoretice contrastante (neorealism vs. reflectivism) permite testarea validității ipotezei de lucru propuse.

Principalele întrebări de cercetare abordate în teză sunt:

1. Care sunt principalele teme legate de Brexit și securitatea europeană?
2. Care sunt evoluțiile majore și interdependențele evidențiate în legătură cu Brexit și securitatea europeană?

Brexitul este explicat în literatura dedicată ca rezultat al unei **tactici interne de balansare**. Teza aduce un element de noutate prin aprofundarea empirică a impactului estimat asupra politicii externe și de securitate europene ca fiind perceput în strânsă asociere cu existența unei *definiții comune a amenințărilor* în rândul elitei politice britanice și a UE. Din această perspectivă, scopul lucrării este de a înțelege câteva dintre mecanismele interne care stau la baza formării percepțiilor Marii Britanii asupra propriei securități, și nu de a oferi un diagnostic pentru procesul Brexit.

Conform ipotezei principale de cercetare a tezei, cu toate că ieșirea Regatului Unit din UE se bazează pe o ipoteză de balansare internă, în căutarea unei mai mari autonomii în raport cu Bruxelles-ul, aceasta nu determină implicit o dezangajare definitivă din arhitectura europeană de securitate. Această arhitectură este definită în teză ca fiind setul de instituții și practici pe care Regatul Unit le-a influențat încă de la aderarea la UE în 1973.

În același timp, literatura dedicată și interviurile realizate evidențiază concluzia conform căreia Londra va continua să rămână angajată în securitatea europeană prin continuarea participării sale în cadrul NATO.

Scepticismul britanic față de securitatea europeană este integrat în gândirea politică externă și de securitate și în elaborarea de strategii, din motivații preponderent istorice. Indiferent de aceste considerente, care au ajuns să fie cunoscute ca eforturi pentru a obține „autonomie” strategică față de europeni, factorii de decizie britanici recunosc caracteristicile și interesele comune profunde pe care Regatul Unit le împărtășește cu restul Statelor Membre UE în domeniul politicii externe și de securitate.

Problema înzestrării cu capacități a devenit o preocupare esențială pentru elitele militare și politice britanice în ultimii ani. Această preocupare poate fi ușor înțeleasă în contextul reducerilor bugetare continue care au afectat forțele armate britanice în ultimele decenii. Politica Externă și de Securitate Comună și Politica de Securitate și Apărare Comună au permis britanicilor să-și păstreze suveranitatea națională. În același timp, calitatea de membru UE le-a permis britanicilor să intervină și să modeleze ariile de politici în care aceștia și ceilalți europeni împărtășesc interese importante, inclusiv politica externă și de securitate europeană.

Secțiunea 3 este dedicată analizării nuanțelor dezbaterii privind viitorul balanței de putere în UE, într-un context post - Brexit. În plus, diviziunile regionale cu privire la viitorul securității europene persistă și este probabil să continue să fie strâns legate de inițiativele și dinamica generală a tandemului franco-german. Preocupările privind balanța de putere în cadrul Uniunii în contextul post - Brexitul predomină în literatura de specialitate. Dificultățile generate de punctele de vedere contrastante ale tandemului franco-german asupra conținutului angajamentelor UE în materie de securitate și apărare își au originea în principal în culturile strategice diferite ale celor două state membre.

Preocupările legate de posibila realegere a lui Donald Trump în SUA, de criza Brexit în desfășurare și de celelalte crize care se suprapun, cum ar fi o așteptată criză economică și financiară, fluxurile de migranți din sudul Europei și, mai recent, pandemia în curs de desfășurare completează imaginea complexă a provocărilor cu care se confruntă atât statele

membre ale UE, cât și Regatul Unit. Valurile succesive de extindere ale NATO și UE au contribuit, pe de o parte, la o eterogenitate sporită a acestor perspective. De asemenea, aceste teme au adus în prim plan chestiunea leadership-ului european. În același timp, noii veniți din Europa Centrală și de Est au adus un sentiment de urgență în ceea ce privește relația cu partenerii estici ai continentului și provocările de securitate cu care se confruntă această regiune.

Statutul de membru al la NATO rămâne un pilon central al securității britanice naționale în contextul post - Brexit. În același timp, acesta ridică problema oportunității în ceea ce privește *construirea de alianțe* și continuarea formării de alianțe în căutarea în cadrul Alianței Nord - Atlantice, o caracteristică subscrisă neorealismului structuralist.

În cea de-a patra secțiune a tezei, sunt analizate percepțiile cu privire la securitatea regională a trei state central și est europene, din perspectiva Brexitului. Interveniurile realizate cu 15 respondenți cu privire la comportamentul și dinamica relației Regatului Unit cu noile state membre evidențiază diferențele și punctele comune din viziunile de securitate ale celor două părți. Au fost selectate trei state central și est europene care aparțin unor valuri de integrare în structurile euro-atlantice distincte: România, Polonia și Ucraina.

Secțiunea 4 investighează percepțiile privind Brexit și securitatea în Europa de Sud-Est, din perspectiva amenințărilor de securitate cu care se confruntă cele trei țări care corespund unor niveluri diferite de integrare euro-atlantică: Polonia, România și Ucraina. Conceptele propuse de Janice Stein, de **amenințări condiționate** și **amenințări situaționale** sunt utilizate în această secțiune pentru a explora, prin exemple empirice din regiune, maniera în care factorii de decizie, reprezentanții mediului universitar și experții independenți privesc Brexitul și viitorul securității europene din perspectiva oportunității, coerenței și eficacității. Cele trei concepte sunt utilizate în timpul interviurilor ca instrumente pentru explorarea reflecțiilor din politica externă și de securitate din cele trei țări într-un context post-Brexit. Ipotezele teoretice și empirice utilizate sunt în linie cu gândirea neorealist - structuralistă, centrată pe necesitatea de a înțelege complexitatea formării de alianțe între state cu viziuni similare în ce privește amenințările la adresa securității lor, capacități militare, poziția geografică și variabilele voinței politice.

În concluzie, conform constatărilor empirice analizate în secțiunile 3 și 4, amenințările externe cu care s-au confruntat atât UE, cât și Regatul Unit în ultimii ani reprezintă factori determinanți pentru maniera în care acestea își construiesc agenda de politica externă și de securitate și răspund amenințărilor externe. După cum se evidențiază în aceste secțiuni, respondenții britanici și cei europeni identifică o serie de provocări

comune, printre care apariția unor actori asertivi pe scena internațională care au capacitatea de a contesta interesele și prioritățile de politică externă și securitate urmărite în mod tradițional de UE. Mai mult, acești actori, printre care și Rusia, sunt percepuți ca reprezentând provocări reale la adresa valorilor și intereselor de politică externă și de securitate ale britanicilor și a majorității europenilor. Sondajele privind percepția largă față de aceste amenințări relevă diferențe majore între opiniile experților și practicienilor și cele ale publicului larg, acesta din urmă neconsiderând comportamentul Rusiei drept un risc la adresa securității naționale. Pe de altă parte, experții britanici au opinii similare cu cele ale europenilor. Se estimează că aceste percepții nu se vor modifica în viitorul apropiat, ele fiind specifice gândirii strategice britanice.

Pe această bază, este rezonabil să se estimeze că Regatul Unit, ca actor cu un profil solid în ceea ce privește securitatea și apărarea, va continua să se implice în securitatea europeană și să caute parteneriate în acest domeniu cu celelalte state membre, chiar și în context post-Brexit.

Potrivit opiniilor exprimate în timpul interviurilor realizate cu experții în securitate și apărare, se estimează că oportunitățile concrete de colaborare dintre UE și Regatul Unit vor depinde în mod semnificativ de termenii în care se desfășoară și încheie negocierile privind ieșirea din Uniune. La momentul redactării tezei, cu aproape patru luni înainte de încheierea perioadei de tranziție, nu se întrevide niciun acord între cele două părți

În ceea ce privește noile perspective de cercetare deschise de teză, menționăm următoarele:

- dimensiunea normativă a capacității UE de a acționa ca actor global în domeniul securității, într-un context post-Brexit
- testarea empirică a setului de criterii identificate și propuse în lucrare, cu nuanțări ale abordării neorealist-structuraliste a rolului percepțiilor și corelării cu dezbaterile privind balansarea puterii și consecințele potențiale ale Brexitului asupra acestei dimensiuni,
- dezvoltarea cercetării empirice privind modul în care percepțiile statelor din Europa Centrală și de Est față de procesul Brexit se pot schimba în viitor.

BIBLIOGRAFIE

I. General Sources

a. Volumes

- CHARTER, David, *Europe: In or Out: Everything You Need to Know*, Biteback, 2014
- FAWCETT, Louise, Hurrell Andrew, *Regionalism in Theoretical Perspective. Regionalism in World Politics. Regional Organization and International Order*, Oxford: Oxford University Press, 1995
- FOX, William, Baker Fox Annette, *NATO and the Range of American Choice*, New York: Columbia University Press, 1967
- JOKELA, Juha, "Europeanization and Foreign Policy, State Identity in Finland and Britain", *Routledge Advances in European Politics*, Routledge, 2011
- GINSBERG, Roy H., *The European Union in International Relations: Baptism by Fire* (Lanham, MD: Rowman and Littlefield), 2001
- HALL, Peter, *The Political Power of Economic Ideas*, Princeton: Princeton University Press, 1989
- ILARI, Virgilio, *Le istituzioni militari dell'Italia repubblicana*, Edizioni La Sapienza, Roma, 2003
- KAISER, Karl, John Roper (eds.), *British-German Defence and Security Cooperation*, London: RIIA/DGAP, 1988
- KAPLAN, Robert D., *The Coming Anarchy: Shattering the Dreams of the Post – Cold War*, Random House, New York, 2000, ISBN 0-375-50354-4
- LAATIKAINEN, Katie Verlin and Smith Karen E. (eds.), *The European Union at the United Nations – Intersecting Multilateralisms*, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2006
- LINDBERG, Leon N., *The Political Dynamics of European Economic Integration*, Stanford University Press, Stanford, 1963, USA

- MAHNCKE, Dieter, Wyn Rees, Wayne Thompson, *Redefining Transatlantic Security Relations- the Challenge of Change*, 2004, Manchester Univ. Press
- SJÖSTEDT, Gunnar, *The External Role of the European Community*, Saxon House, 1977
- VASQUEZ, John A. and Colin Elman, *Realism and The Balancing of Power: A New Debate*, New Jersey: Practice Hall, 2003
- WALT, Stephen M., *The Origins of Alliances*, Ithaca, NY: Cornell University Press, 1987
- WHITE, Brian, *Understanding European Foreign Policy*, Basingstoke: Palgrave, 2001
- YOUNG, Oran, *International Governance: Protecting the Environment in a Stateless Society*, Ithaca, NY: Cornell University, 1994

b. Articles and specialty studies

- BACIU, Cornelia Adriana, Alexandra M. Friede, “The EU’s CFSP /CSDP in 2030: towards an alternative vision of power?”, *New Perspectives, SAGE Journal*
- BAKKER, Anne, Margaret Drent, Dick Zandee: “European Defence Core Groups – the why, what & how of permanent structured cooperation” – *Clingendael – Egmont*, November 2016
- BALFOUR, Rosa, Kristi Raik, *Equipping the European Union for the 21st century: National Diplomacies, the European External Action Service and the Making of EU Foreign Policy*, Finnish Institute of International Affairs, 2013
- BARRIE, Douglas, *New Franco – German combat – aircraft programme: a reminder of UK’s uncertain position*, *Military Balance Blog*, Institute for International Strategic Studies, 14 July 2017, <https://www.iiss.org/blogs/military-balance/2017/07/new-franco-german-combat-aircraft>
- BESCH, Sophia, “Defence spending in NATO: Stop convincing Trump, start convincing Europeans”, *Centre for European Reform*, 2018
- BINHAM, Caroline, Barney Thompson, ‘UK Crime Agency Steps up Assault on Russian Dirty Money’, *Financial Times*, 13 September 2018
- BISCOP, Sven, “Brexit, Strategy, and the EU: Britain takes Leave”, *Egmont Thesis* 100, *Egmont Institute*, 2018

- BISCOP, Sven, “European Defence: What’s in the CARDS for PESCO?”, Security Policy Brief no. 91, 2017, *Egmont Institute*
- BLACK, Jack, et al. (2017). “Defence and Security after Brexit. Understanding the Possible Implications of UK’s Decision to Leave EU. Overview Report”, in *RAND Research Reports*, No. 1786, <https://doi.org/10.7249/RR1786>
- BONNART, Frederick, “Europe Takes First Steps to Create A NATO-Less Defence Strategy”, *International Herald Tribune*, 19 November 1999
- BOROŃSKA-HRYNIEWIECKA Karolina, Sebastian Płóciennik (eds.) “Probable EU – UK Relationship after Brexit: Perspectives of Germany, France, Italy, Spain and Poland”, Warsaw, May 2016, *Polish Institute of International Affairs*
- BOUNDS, Andy, ‘UK’s Regional Inequality One of Worst in Developed World’, *Financial Times*, 27 November 2019
- BRATTBERG, Erik, Kinga Brudzinska, Bernardo Pires de Lima, “Contending European Views on a New Post-Brexit Balance”, March 2020, *Carnegie Endowment for International Peace*
- BRETHERTON, Charlotte, ‘Sustainable Development Actor’; S. Fernandes, “EU Policies towards Russia”, in Nathalie Tocci (ed.), *Who is a Normative Foreign Policy Actor? The European Union and its Global Partners*, Centre for European Policy Studies, Brussels, 2008
- BYRNE, Andrew, “Hungary questions EU sanctions on Russia”, *Financial Times*, 16 October 2014, accessed 20 October 2017, available at: <https://www.ft.com/content/3af681ee-550f-11e4-b616-00144feab7de>
- CARBONE, Maurizio, ‘Between EU Actorness and Aid Effectiveness: The Logics of EU Aid to Sub-Saharan Africa’, *International Relations*, 27 (3), 2013
- CAVLAK, Hakan, “The Cost of Brexit: Neofunctionalism Strikes Back”, Vol. 19, no. 1, June 2019, *Romanian Journal of European Affairs*
- CHALMERS, Malcolm, “Taking Control: Rediscovering the Centrality of National Interest in UK Foreign and Security Policy”, *RUSI*, Whitehall Reports, published 10 February 2020, <https://rusi.org/publication/whitehall-reports/taking-control-rediscovering-centrality-national-interest-uk-foreign>
- CHALMERS, Malcolm, ‘The End of Defence Austerity? The 2019 Spending Round and the UK Defence Budget’, *RUSI Commentary*, 30 September 2019

- CHALMERS, Malcom, Will Jessett, “Defence and the Integrated Review: A Testing Time”, Whitehall Report 2 – 20, *RUSI*, March 2020
- CHALMERS, Malcolm, “The 2% Target: Spending Increases and the Russian Threat”, *RUSI Newsbrief*, Vol. 39, No. 10, 8 November 2019
- CHALMERS, Malcom, ‘The Strategic Scorecard’, in Adrian L. Johnson (ed.), *Wars in Peace: British military operations since 1991*, RUSI Books, 26 March 2014, <https://rusi.org/publication/rusi-books/wars-peace-british-military-operations-1991>
- CHASE, Jefferson, “German, French defence ministers talk new European security force. Germany and France say they are working together toward a European security force. The Franco-German initiative is being viewed as a reaction to US President Donald Trump, but it actually goes back a lot further”, *Deutsche Welle*, 1 June 2017
- CHRISTENSEN, Thomas J., “Perceptions and Alliances in Europe, 1865-1940”, *International Organization*, 51(1), 1997
- CHURRUCA, Cristina, “The European Union’s Common Foreign Policy: Strength, Weakness and Prospects”, Research / Policy workshop on New Dimensions of Security and Conflict Resolution (Co-organised by DG RDT and DG RELEX, 14 February 2003)
- DALL, Emil, Chase Isabella, Keatinge Tom, *Coordinating Sanctions after Brexit*, RUSI, May 2020
- DĘBSKI, Sławomir (Ed.), “2016 Yearbook of Polish Foreign Policy”, *Polish Institute of International Affairs* (PISM), Warsaw 2020, ISBN 978-83-66091-50-4
- DENI John R., „The Paradox at the Heart of NATO’s Return to Article 5”, *RUSI Newsbrief*, Vol. 39, No. 10, 1 November 2019
- Ed. DENNISON, Susi, “Findings of a Reflection group led by Marta Dassù, Wolfgang Ischinger, Pierre Vimont, and Robert Cooper. Keeping Europe safe after Brexit”, *European Council on Foreign Relations*, Policy Brief, March 2018
- DENNISON, Susi, Mark Leonard, Nick Witney, *One Hundred Years of British Solitude: Magical Thinking about Brexit and Security*, European Council on Foreign Relations Essay, London, May 2016, ISBN: 978-1-910118-73-3
- DUCHÊNE, Francois, ‘Europe in World Peace’, in R. Mayane (ed.) *Europe Tomorrow: Sixteen Europeans Look Ahead* (London: Fontana, 1972), pp. 32-47

- DWIVEDI, Sangit Sarita, “Alliances in International Relations Theory”, *International Journal of Social Science & Interdisciplinary Research*, Vol. 1, Issue 8, August 2012
- EDWARDS, Geoffrey, “Perfidious Albion – Again? The UK, Brexit and EU Foreign Policy”. Joint Working *Thesis Series of Mainz International Thesiss on International and European Politics (MPIEP)* No. 15 and Jean Monnet Centre of Excellence “EU in Global Dialogue” (CEDI) *Working Thesis Series* No. 7, ISSN: 2193-6684, Johannes Gutenberg Universität, 2014
- FÄGERSTEN, Björn, August Danielson & Calle Håkansson, “Sweden and European defence cooperation: interests in search of a strategy”, Swedish Institute of International Affairs, UI Brief, no. 10, 2018, <https://www.ui.se/globalassets/ui.se-eng/publications/ui-publications/2018/ui-brief-no.10-2018.pdf>, accessed 8 June 2017
- FALKNER, Robert, ‘The Political Economy of “Normative Power” Europe: EU Environmental Leadership in International Biotechnology Regulation’, *Journal of European Public Policy*, 14(4), 2007
- FEDDER, Edwin H., “The Concept of Alliance”, *International Studies Quarterly*, 12(1)
- FIORAMONTI Lorenzo, Poletti A., ‘Facing the Giant: Southern Perspectives on the European Union’, *Third World Quarterly*, 29(1), 2008
- FIOTT, Daniel, “Patriotism, Preferences and Serendipity: Understanding the Adoption of the Defence Transfers Directive”, *Journal of Common Market Studies*, vol. 55, no. 5 (2017)
- FIOTT, Daniel, “Strategic Investment: Making Geopolitical sense of the EU’s defence industrial policy”, Chaillot Thesis number 156 / December 2019, Paris, *European Union Institute for Security Studies*
- FIOTT, Daniel, ‘Towards a “Military Schengen”?’’, European Union Institute for Security Studies, November 2017
- GARTON, Ash Timothy, „Europe (and yes, that includes Britain) can still be a superpower”, *The Guardian*, March 2nd, 2020, <https://www.theguardian.com/world/commentisfree/2020/mar/02/europe-britain-superpower-european#maincontent>
- GEBHARD, Carmen, “Coherence”, in C. Hill and M. Smith (eds.), 2nd ed, *International Relations and the European Union*, Oxford: OUP, 2011

- GERASYMCHUK, Sergiy, Presentation at the Black Sea Security Forum, “UK’s Brexit Future Economic relation”, Bucharest, NATO PDD – Aspen Institute Romania conference, 5 June 2018
- GLADKYKH, Valentyn, Andriy Ignatov, Agnes Nicolescu, Andrei Țârnea “Integrating Ukraine in the Regional and Global Value Chains of Tomorrow”, February 2015, *Aspen Institute Romania, US Chamber of Commerce*
- GOLDSTEIN, Avery, “Discounting the Free Ride: Alliances and Security in the Postwar World”, *International Organization*, 49(1), 1995
- GOSTYNSKA – JAKUBOWSKA, Agata, in ed. Tom Oliver, “Europe's Brexit: EU Perspectives on Britain’s Vote to Leave”, Agenda Publishing, 2018, Newcastle upon Tyne
- GRESSEL, Gustav, Under the Gun: Rearmament for Arms Control in Europe, *European Council on Foreign Relations Policy Brief*, November 2018
- GRYTSAIENKO, Oleg, ‘The Crisis in Ukraine: An Insider’s View’, *IFRI*, June 2014, p. 11, https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/ifri_rnv_78_ukraine_oleg_grytsaienko_june_2014_eng_0.pdf
- HAUKKALA, Hiski, ‘The Role of Norms and Values in the European Union's Russia Policy’, in J. Gower and G. Timmins (eds.) *Russia and Europe in the Twenty-First Century: An Uneasy Partnership* (London: Anthem Press, 2007)
- HENLEY, Jon, “Angela Merkel: EU cannot completely rely on US and Britain any more”, (28 May 2017), *The Guardian*, <https://www.theguardian.com/world/2017/may/28/merkel-says-eu-cannot-completely-rely-on-us-and-britain-any-more-g7-talks>
- HILL, Christopher, ‘The Capability-Expectations Gap, or Conceptualizing Europe’s International Role’, *Journal of Common Market Studies*, 31(3), 1993
- HAROCHE, Pierre, “Supranationalism Strikes Back: A Neofunctionalist Account of the European Defence Fund”, *Journal of European Public Policy*, doi: 10.1080/13501763.2019.1609570
- HERSZENHORN, David M., “Call for ‘Military Schengen’ to Get Troops Moving,” *Politico*, August 4, 2017, <https://www.politico.eu/article/call-for-military-borderschengen-to-get-troops-moving-nato-eu-defence-ministers/>, apud Jack Watling, “By Parity and Presence: Deterring Russia with Conventional Land Forces”

- HUNTER, Robert, *The European Security and Defence Policy: NATO's Companion – or Competitor?*, 2002, RAND Corporation
- JUPILLE, Joseph, Caporaso James A., “States, Agency and Rules: the European Union in Global Environmental Politics”, in Carolyn Rhodes (ed.) *The European Union in the World Community* (Boulder, CO: Lynne Rienner, 1998)
- KANN, Robert A., „Alliances versus Ententes”, *World Politics*, 28(4), 1976
- KACPRZYK, Artur, “Pentagon outlines concept for the relocation of his troops from Germany ”, *Polish Institute of International Affairs*, 30 July 2020, https://www.pism.pl/publications/Pentagon_Outlines_Concept_for_the_Relocation_of_US_Troops_from_Germany
- KENNY, Michael, Nick Pearce, *Shadows of Empire: The Anglosphere in British Politics*, Cambridge: Polity Press, 2018
- KLIMKIN, Pablo, Andreas Umland, “Geopolitical implications and challenges of the coronavirus crisis for Ukraine”, *SAGE Journal*, 12 August 2020, <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0043820020942493>
- KRATOCHWIL, Friedrich, Ruggie John, “International Organization: A State of the Art on an Art of the State”, in *International Organization*, 40 (04), September 1986
- KUNZ, Barbara, The Three Dimensions of Europe's Defence Debate, Policy Brief, No. 024/ 2018, *German Marshall Fund of the US*
- LINDLEY-FRENCH, Julian, Flückiger Katja, “A Chronology of European Security & Defence, 1945 – 2005”, *Geneva Centre for Security Policy*, 2005
- LUCARELLI, Sonia, Fioramonti Lorenzo, ‘Have you heard of the EU? An analysis of global images of the European Union’, *Garnet Policy Brief*, No. 7, September 2008
- MACRON, Emmanuel, Sorbonne Speech “Initiative for Europe”, Ovest France, 26 September 2017, <http://international.blogs.ouest-france.fr/archive/2017/09/29/macron-sorbonne-verbatim-europe-18583.html>
- MANNERS, Ian, ‘Normative Power Europe: A Contradiction in Terms?’, *Journal of Common Market Studies*, 40(2), 2002
- MCLEAN, Craig and Gray T., "Liberal Intergovernmentalism, Historical Institutionalism and British and German Perceptions of the EU's Common Fisheries Policy", *Marine Policy*, Elsevier, vol. 33 (3), 2009.
- MENON, Anand, “From Crisis to Catharsis: ESDP After Iraq”, *International Affairs*, 80, 4(2004) 642

- MICHALAK, Alexander, “Waszczykowski: Chcemy baz NATO,” *Rzeczpospolita*, 29 January 2016, www.rp.pl. Apud Ed. Sławomir Dębski, “2016 Yearbook of Polish Foreign Policy”, *Polish Institute of International Affairs* (PISM), Warsaw 2020
- MILLER, Vaughne (Ed.), “Brexit: impact across policy areas”, *Briefing Thesis*, number 07213, 26 August 2016, House of Commons Library
- MOENS, Alexander, *NATO- ESDP Cooperation at the Twenty Third Century*
- Eds. MÖLLER, Almut, Oliver Tim, “The United Kingdom and the European Union: What would a ‘Brexit’ mean for the EU and other States around the World?”, *DGAP Analyse*, September 2014, No. 16
- MÖLLING, Christian, B. Giegerich. (2018). *The United Kingdom’s contribution to European security and defence*, German Council on Foreign Relations and The International Institute for Strategic Studies, pp. 2–7, available at: <https://dgap.org/en/think-tank/publications/further-publications/united-kingdoms-contribution-european-security-and>
- MORAVCSIK, Andrew, "Liberal Intergovernmentalism and Integration: A Rejoinder", *Journal of Common Market Studies*, 33 (4), 1995
- NAUMESCU, Valentin, “Last Chance: the Reform of the European Union in the Post-Brexit Era”, in Valentin Naumescu (Ed.), *The New European Union and Its Global Strategy: From Brexit to PESCO*, Newcastle upon Tyne, *Cambridge Scholars Publishing*, 2020
- NAUMESCU, Valentin, Agnes Nicolescu, “The Impact of Central and Eastern European Security”, *Romanian Journal of European Affairs*, Vol. 18, no. 1, June 2018
- NAUMESCU, Valentin, “Criza Uniunii Europene și noua ordine globală. Șapte perspective” [“The Crisis of the European Union and the New Global Order. Seven Perspectives”] în Valentin Naumescu (coord.), *Criza Uniunii Europene și ordinea globală în era Trump* [The Crisis of the European Union and the New Global Order in the Trump Era], *Editura Trei*, București, 2017
- NAUMESCU, Valentin, “The Post – Brexit EU as a Global Actor: Reconsidering Security” in *Romanian Journal of European Affairs*, Vol. 20, no. 1, June 2020
- NICOLESCU, Agnes, “Viziunea și contribuția Marii Britanii la integrarea europeană și euroatlantică a României”, [The UK’s Vision and Contribution to Romania’s European and Euro-Atlantic integration] in Valentin Naumescu (Coord), “România,

marile puteri și ordinea europeană: 1918 – 2018” [Romania, Great powers and European Order: 1918 – 2018], Iasi, Polirom, 2018

- NIEMANN, Arne, Charlotte Bretherton, “Introduction: EU External policy at the crossroads”, in *International Relations*, Vol. 27, no. 3
- NIEMANN, Arne, Tessa de Wekker, “Normative power Europe? EU relations with Moldova”, in *European Integration online Thesiss (EIoP)*”, 2010
- NICOLESCU, Agnes, “The Evolution of the Common European Foreign and Security Policy from the Perspective of Romania’s Accession to the European Union and NATO Membership”, Master dissertation, Faculty of Political Sciences, June 2009, Bucharest University
- REMPFER, Kyle, “Army Resurrects V Corps after Seven Years to Bolster Europe”, *Army Times*, 12 February 2020
- RENARD, Thomas, *The EU Strategic Partnerships Review: Ten Guiding Principles*, FRIDE, 2012
- ROSAMOND, Ben, ‘Conceptualizing the EU Model of Governance in World Politics’, *European Foreign Affairs Review*, 10(4), 2005
- SARTORI, Paolo, Marrone Alessandro, Nones Michele, “Looking Through the Fog of Brexit: Scenarios and Implications for the European Defence Industry”, *Documenti IAI* 18, 2018
- SCAPARROTTI, Curtis M., General, Colleen B. Bell, “Moving Out: A Comprehensive Assessment of European Military Mobility”, Scowcroft Center for strategy and security, *Atlantic Council*, April 2020, ISBN-13: 978-1-61977-096-6
- SCHEIDT, Holger, "Neofunctionalism vs Liberal Intergovernmentalism; The Creation of the European Stability Mechanism and the Limits of Political Theory", *CUNY Academic Works*, 2011
- SCHROEDER, Paul W., “Historical Reality versus Neorealist Theory”, *International Security*, Vol. 19, 1994
- SCHMITTER, P. C., "Three Neo-Functional Hypotheses About International Integration." *International Organization* 23(1), 1969
- SCHWELLER, Randall L., “Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In”, in *International Security*, 19, 1994
- SIVERSON, Randolph M., Review Author of “The Origins of Alliances”, in *The American Political Science Review*, 82(3), p. 1045

- SMITH, Hazel, *European Union Foreign Policy: What is it and what it does*, London: Pluto, 2002
- SHURKIN, Michael, “The Abilities of the British, French, and German Armies to Generate and Sustain Armored Brigades in the Baltics”, Santa Monica, CA: *RAND Corporation*, 2017
- SNYDER, Glenn H., “Alliances, Balance and Stability”, *International Organization*, 45(1), 1991
- SNYDER, Glenn H., “Alliance Theory: A Neorealist First Cut”, in *Journal of International Affairs*, 44 (1), 1990
- SOROKIN, Gerald L., “Arms, Alliances, and Security Tradeoffs in Enduring Rivalries”, *International Studies Quarterly*, 38(3), 1994
- STEIN, Janice Gross, “Building Politics into Psychology: The Misperception of Threat”, *Political Psychology*, 9(2), 1998
- THOMPSON, Catarina P., “Mind the Gap: Comparing Foreign Policy Attitudes of Security Elites and the General Public”, Whitehall Report 2 -18, *RUSI*, February 2018
- VERSHBOW, Alexander, Lauren Speranza, “More in the Med: How NATO Can Refocus Its Efforts in the South and Italy Can Lead the Charge”, Washington, DC: Atlantic Council, October 2019
- WALT, Stephen M., “Multilateral Collective Security Arrangements”, in Richard Shultz et al. (eds.), *Security Strategies for the 1990s*, Brassey, US: A Maxwell Macmillan Company, 1993
- WALTZ, Kenneth N., *Theory of International Politics*, Addison-Wesley Publishing Co, 1979
- WALLSTRÖM, Margot, ”Wallström: Ett starkt EU ökar Sveriges trygghet” [A Strong EU increases Sweden’s Security], apud Björn Fägersten, August Danielson & Calle Håkansson, “Sweden and European defence cooperation: interests in search of strategy”, *UI Brief*, no 10/2018, Swedish Institute of International Affairs
- WATLING, Jack, “Britain’s Declining Tank Numbers Highlights a Wider Problem”, *RUSI Commentary*, 24 April 201
- WATLING, Jack, “By Parity and Presence: Deterring Russia with Conventional Land Forces”, *RUSI Occasional Thesis*, July 2020

- WHITMAN, Richard, “The UK’s foreign and security policy: what’s at stake in the referendum?”, Security Policy Brief, *Egmont Royal Institute for International Relations*, No. 73, May 2016
- WOLFERS, Arnold, “Alliances” in *International Encyclopedia of the Social Sciences*, ed. David L. Sills New York: Macmillan, 1968
- ZNOJEK, Bartłomiej, “Poland's Policy towards the United Kingdom” in Ed. Sławomir Dębski, “2016 Yearbook of Polish Foreign Policy”, *Polish Institute of International Affairs (PISM)*, Warsaw 2020, ISBN 978-83-66091-50-4, accessed 3 May 2019

II. Special Sources

- *Brexit: Proposed UK – EU Security Treaty (European Union Committee Report)*, 16 January 2019, vol. 795, [https://hansard.parliament.uk/Lords/2019-01-16/debates/E487AC29-AFE6-4506-BF97-3BC18BE438B9/BrexitProposedUK–EUSecurityTreaty\(EuropeanUnionCommitteeReport\)#contribution-181887B6-E924-4B73-9A88-51CF0B9AFD94](https://hansard.parliament.uk/Lords/2019-01-16/debates/E487AC29-AFE6-4506-BF97-3BC18BE438B9/BrexitProposedUK–EUSecurityTreaty(EuropeanUnionCommitteeReport)#contribution-181887B6-E924-4B73-9A88-51CF0B9AFD94)
- Briefing by Chris Cavoli on Exercise Defender Europe 20, delivered at AUSA’s annual meeting, Washington DC, 15 October 2019
- Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, *Launching the European Defence Fund*, Brussels, 7.6.2017, COM (2017) 295 final
- Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, *European Defence Action Plan*, Brussels, 30.11.2016, COM (2016) 950 final
- Conservative and Unionist Party Manifesto 2019, ‘Get Brexit Done, Unleash Britain’s Potential’, https://assets-global.website-files.com/5da42e2cae7ebd3f8bde353c/5dda924905da587992a064ba_Conservative%202019%20Manifesto.pdf
- Declaration on Peace and Cooperation, issued by the Heads of State and Government participating in the Meeting of the North Atlantic Council (“The Rome Declaration”), Press Release S – 1 (91) 86, Issued on 8 November 1991, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_23846.htm?mode=pressrelease

- “EU Budget for the Future”, EC, https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/budget-proposals-defence-may2018_en.pdf, 2 May 2018
- Final Communiqué, North Atlantic Council. Copenhagen, Denmark, 6 – 7 June 1991, <https://www.nato.int/docu/comm/49-95/c910607a.htm>
- 2010 Headline Goal approved by General Affairs and External Relations Council on 17 May 2004, endorsed by the European Council of 17 and 18 June 2004, http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dv/sede110705headlinegoal2010_/sede110705headlinegoal2010_en.pdf
- HM Government, *The Strategic Defence Review: Modern Forces for a Modern World*, Cm 3999, London: The Stationery Office, 1998
- HM Government, “Securing Britain in an Age of Uncertainty: The Strategic Defence and Security Review”, Cm 7948, London: The Stationery Office, 2010
- HM Government, *National Security Strategy and Strategic Defence and Security Review: A Secure and Prosperous United Kingdom*, Cm 9161, London: The Stationery Office, 2015
- HM Treasury, *Budget 2020: Delivering on Our Promises to the British People*, HC 121, London: The Stationery Office, 2020
- Joint Declaration by the President of the European Council, the President of the European Commission and the Secretary General of the North Atlantic Treaty Organization, 10 July 2016, <https://www.consilium.europa.eu/media/21481/nato-eu-declaration-8-july-en-final.pdf>
- Joint Declaration by the President of the European Council, the President of the European Commission, and the Secretary General of the North Atlantic Treaty Organization, 8 July 2016, Press Release (2016) 119, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133163.htm
- *National Security Strategy and Strategic Defence and Security Review 2015: A Secure and Prosperous United Kingdom*, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/478933/52309_Cm_9161_NSS_SD_Review_web_only.pdf
- North Atlantic Treaty, Washington D.C., 4 April 1949, https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_17120.htm

- “Priority Tasks for solving problems of internally displaced people and for recovery of Donetsk and Luhansk regions”, *Ministry of Regional Development*, September 2014
- *Recovery for Ukraine Action Plan*, Prime Minister Arseniy Yatseniuk, September 2014
- Remarks by NATO Secretary General Jens Stoltenberg at the opening session of the Munich Security Conference, 16 February 2018, https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_152209.htm
- *Review of the Balance of Competencies between the United Kingdom and the European Union Foreign Policy*, July 2013, HM Government, https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/227437/2901086_Foreign_Policy_acc.pdf
- Speech by High Representative/ VP Federica Mogherini at the European Parliament plenary session on the reports on Common Foreign and Security Policy and on CSDP, Strasbourg, 11 December 2018, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/55310/speech-high-representativevice-president-federica-mogherini-european-parliament-plenary_en
- *St. Malo Declaration, Joint Declaration issued at the British – French summit*, France, 3-4 December 1998

III. Digital sources

- BLAIR, Tony, speech given to the Economic Club of Chicago, 22 April 1999, <https://www.globalpolicy.org/component/content/article/154/26026.html>
- BOFFEY, Daniel (2018). “Nine EU states sign off on a joint military intervention force”, *The Guardian*, published 25 June 2018, <https://www.theguardian.com/world/2018/jun/25/nine-eu-states-to-sign-off-on-joint-military-intervention-force>
- BORGER, Julian, Traynor Ian, Watt Nicholas, “Britain should stay in European Union, says Obama administration”, *The Guardian*, 10 January 2013, <https://www.theguardian.com/world/2013/jan/09/us-warns-uk-european-union>
- “Brexit: Proposed UK – EU Security Treaty (European Union Committee Report)”, House of Lords Hansard, 16 January 2019, Vol. 795, <https://hansard.parliament.uk/Lords/2019-01-16/debates/E487AC29-AFE6-4506->

BF97-3BC18BE438B9/BrexitProposedUK–
EUSecurityTreaty(EuropeanUnionCommitteeReport)#contribution-181887B6-
E924-4B73-9A88-51CF0B9AFD94

- “Buddy Cops”, *Economist*, 7 May 2016, available at <http://www.economist.com/news/europe/21698248-new-threats-are-forcing-nato-and-eu-work-together-buddycops>, accessed on 5 June 2019
- *Cyber Security Breaches Survey 2018*, Department for Digital, Culture, Media & Sport, University of Portsmouth, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/702074/Cyber_Security_Breaches_Survey_2018_-_Main_Report.pdf
- Declaration on a Transformed North Atlantic Alliance, Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council (“The London Declaration”), NATO, published 5 July 1990, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_23693.htm?
- Dominiczak, Peter, “Britain must stay in the EU to protect itself from Isil, former military chiefs say”, the *Telegraph*, 23 February 2016, available at <http://www.telegraph.co.uk/news/newstopics/eureferendum/12170890/Britain-must-stay-in-the-EU-to-protectitself-from-Isil-formermilitary-chiefs-say.html>
- *European Security Strategy: A Secure Europe in a Better World*, Council of the EU, 12 December 2003, Brussels, <https://www.consilium.europa.eu/media/30823/qc7809568enc.pdf>
- European Security Council Podcast, Episode 7, *Polish Institute of International Affairs* (PISM), Warsaw https://www.pism.pl/pism_in_media/podcasts/Episode_7_European_Security_Council
- EU Common Security and Defence Policy, *EU military operation in Bosnia and Herzegovina* (Operation EUFOR ALTHEA), European External Action Service, http://eeas.europa.eu/archives/csdp/missions-and-operations/althea-bih/pdf/factsheet_eufor_althea_en.pdf
- “Germany, the UK and European Security: The End of the ‘Stille Allianz’?”, The Search for Solutions, Policy Learning in Britain and Germany, Institute for German

Studies celebrating 1994 – 2004, *Chatham House*, November 2005, <http://www.igs.bham.ac.uk/searchforsolutions/index.htm>

- HARVEY, Colin, “No, the Northern Ireland Brexit solution was not going to break up the UK”, published 7 December 2017, <https://ukandeu.ac.uk/no-the-northern-ireland-brexit-solution-was-not-going-to-break-up-the-united-kingdom/>
- HARVEY, Colin, “A special arrangement for Northern Ireland?” Commentary, *The UK in a Changing Europe*, published 17 May 2018, <https://ukandeu.ac.uk/a-special-arrangement-for-northern-ireland/>
- HM Treasury and Office of Financial Sanctions Implementation, ‘Post EU Exit Guide to Financial Sanctions’, 1 February 2019, <https://www.gov.uk/government/publications/post-eu-exit-financialsanctions-general-guidance>
- HOWORTH, Jolion, “European Defence and the Changing Politics of the European Union: Hanging Together or Hanging Separately?”, 16 December 2002, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/1468-5965.00330>
- KIRKHAM, Elizabeth, Roy Isbister, “Brexit and the Future of UK Arms Transfer Controls”, *Saferworld Reports*, 2017
- LEONARD, Mark, “Weaponising interdependence”, December 2015, <http://www.ecfr.eu/europeanpower/geoeconomics>
- “MI6 ex-chief says Brexit could boost security”, *Financial Times*, 24 March 2016, <https://next.ft.com/content/a2dadd06-f1a7-11e5-aff5-19b4e253664a>
- MOON, Madeleine, “NATO’s National Resilience Obligations”, *Commentary*, 15 March 2019, Royal United Services Institute (RUSI), <https://rusi.org/commentary/NATOs-National-Resilience-Obligations>
- MORDAUNT, Penny, “Un compromiso incondicional con la seguridad europea”, (UK Commitment to European Security unconditional), *El País*, 5 July 2019, https://elpais.com/elpais/2019/07/04/opinion/1562260739_512295.html
- *Munich Security Report 2018*, <https://www.securityconference.de/en/publications/munich-security-report/munich-security-report-2018/>
- QUATREMER, Jean, Nathalie Dubois, “Jacques Chirac jette un froid à l’est” [Jacques Chirac throws chills towards the East], *Libération*, 19 February 2003,

https://www.liberation.fr/evenement/2003/02/19/jacques-chirac-jette-un-froid-a-l-est_431400

- R.M., “Marea Britanie riscă să nu mai facă față capacităților militare ale Rusiei, afirmă șeful statului major, care cere mărirea bugetului de Apărare” [Great Britain risks not being able to cope with Russia’s military capabilities, Chief of Staff says, demanding the increase of the Defence budget], 22 ianuarie 2018, *Hotnews.ro*, <https://www.hotnews.ro/stiri-international-22240092-marea-britanie-nu-mai-faca-fata-capacitatilor-militare-ale-rusiei-afirma-seful-statului-major-care-cere-marirea-bugetului-aparare.htm>
- ROBERTS, Peter, “UK Strategic Command: Look East to Understand What it Means”, *Commentary*, 22 July 2019, RUSI, <https://rusi.org/commentary/uk-strategic-command-look-east-understand-what-it-means>
- ROSE, Michel, “France's Macron: I'm not sorry I called NATO brain dead”, *Reuters*, November 28, 2019, <https://www.reuters.com/article/us-france-nato-braindead/frances-macron-im-not-sorry-i-called-nato-braindead-idUSKBN1Y21JE>
- SCHULTZ, Teri, “Is Europe bold enough to counter US ambivalence?”, *Deutsche Welle*, <https://www.dw.com/en/is-europe-bold-enough-to-counter-us-ambivalence/a-42573001>, published 15 February 2018
- “Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe: A Global Strategy for the European Union’s Foreign and Security Policy”, *European External Action Service*, published June 2016, http://eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugs_review_web.pdf
- TEASDALE, Anthony, LSE ‘Europe in Question’ Discussion Thesis Series, “The Fouchet Plan: De Gaulle’s Intergovernmental Design for Europe”, *LEQS Thesis* No. 117/2016, October 2016, p. 6, <http://www.lse.ac.uk/european-institute/Assets/Documents/LEQS-Discussion-Thesiss/LEQSThesis117.pdf>
- UK Defence & Security Export Statistics for 2015 – Statistics Annex, DTI Statistics, SIPRI, 2015, <https://www.sipri.org/node/4151>
- UK–France Summit 2010 Declaration on Defence and Security Co-Operation”, 2 November 2010, <https://www.gov.uk/government/news/uk-france-summit-2010-declaration-on-defence-and-security-co-operation>

- http://ukraine.setimes.com/en_GB/articles/uwi/features/2014/10/16/feature-01, Donbas Poll finds Support for United Ukraine, *Southeast European Times*, 16.10.2014

IV. Presentations, interventions at conferences

- CARDWELL, Peter, presentation at the international conference ‘Brexit in a Changing Geopolitical Context’, 29 – 30 June 2017, “John Moores University”, Liverpool
- DESCHAUX–DUTARD, Delphine, presentation at the international conference “Brexit in a Changing Geopolitical Context”, 29 – 30 June 2017, John Moores University, Liverpool, UK
- FOTA, Iulian, Presentation at the Black Sea Security Forum, “UK’s Brexit Future Economic relation”, Bucharest, NATO PDD – Aspen Institute Romania conference, 5 June 2018
- IOHANNIS, Klaus, Speech at the think tank Citadel’s debate ”The European Union between disintegration and reform. Romania’s contribution to the consolidation of the European construction”, 17 November 2016, Babeş Bolyai University Cluj-Napoca, <http://www.presidency.ro/ro/media/agendapresedintelui/participare-la-dezbaterea-grupului-de-reflectie-citadel>
- JOJA, Iulia, presentation at the Black Sea Security Forum, “UK’s Brexit Future Economic relation”, Bucharest, NATO PDD - Aspen Institute Romania conference, 5 June 2018
- LI, Rex, presentation at the international conference “Brexit in a Changing Geopolitical Context”, 29 – 30 June 2017, John Moores University, Liverpool, UK
- PANARA Carlos, presentation at the international conference “Brexit in a Changing Geopolitical Context”, 29 – 30 June 2017, John Moores University, Liverpool, UK
- WITNEY, Nick, presentation at the international conference “Brexit in a Changing Geopolitical Context”, 29 – 30 June 2017, John Moores University, Liverpool, UK.

Cuvinte cheie in limba română (5 – 10 cuvinte cheie):

brexit, nato, ue, formarea percepțiilor, securitate europeană, teoria evaluării, formarea alianțelor, balansarea amenințării bazată pe percepție.